

Iz pedagoške teorije i prakse

UDK: 82-992:82-311.8

Stručni rad

Ivana Krešo

Putovanja kao odgovor na pitanje o smislu života u putopisima Hrvoja Šalkovića

Sažetak

Putovanja su jedan od mogućih odgovora na pitanje o smislu života, a ako nisu, onda vode do tog odgovora. U članku će se propitati djelovanje putovanja na čovjekov život i neprestano traganje za novim nam putovanjima. Veza između putovanja, putopisa i smisla oprimjerit će se na dvama putopisima Hrvoja Šalkovića: Pala karta i Nulti meridijan. U prvom dijelu članka prezentirana je teorija putopisa, a u drugom dijelu iznesena je interpretacija putopisa i njihova usporedba.

Ključne riječi: mediji, putovanje, putopis, putnik, smisao života, Pala karta, Nulti meridijan, Hrvoje Šalković

Uvod

Putovanja su često lajtmotiv književnosti. Štoviše, možemo tvrditi kako su počeci svjetske književnosti temeljeni na putopisima ciljajući na Homerovu *Odiseju* ili na *Ep o Gilgamešu* (Piskač, 2007: 167). Od antike pa sve do danas putopisi zauzimaju važnu ulogu u razvoju književnosti. Procvat putopisa dogodio se u romantizmu paralelno s razvojem industrije i turizma. U svom članku *Žanrovi hrvatskoga romantičarskog putopisa* Dean Duda ukratko je iznio skicu razvoja putopisa u XIX. stoljeću, ali je veliku pozornost usmjerio upravo na teoriju putopisa. On putopis definira kao književnu vrstu koja je „tematski oblikovana vjerodostojnim putovanjem subjekta diskurza (putnika, promatrača, putopisca) koji pripovijeda zgrade na putu, opisuje prostore kojima putuje i mjesta na kojima boravi, iznosi svoja zapažanja o ljudima koje na putu susreće, o njihovim običajima i načinu života te počesto o kulturnim i umjetničkim znamenitostima krajeva u kojima se zatječe.“ (Duda, 1998, str. 333). Milivoj Solar definira putopis kao „doprinos geografiji ili etnografiji, ali on predstavlja također osobitu književnu vrstu u kojoj je putovanje i opis proputovanih predjela ili zemalja povod za šire umjetničko oblikovanje zapažanja, dojmova i razmišljanja o svemu onom što putopisca zaukuplja tokom putovanja.“ (Solar, 1982, str. 182). Usporedimo li dvije navedene definicije putopisa, uočit ćemo da među njima nema protuslovlja. I jedan i drugi putopis svrstavaju u kategoriju književnih vrsta. Putopis svrstavamo u književno-znanstvene vrste poput biografije, svojevrsnog dnevnika ili memoara. Na putopis se prije romantizma i njegovog ‘procvata’ nije gledalo

kao na književnu vrstu jer su ga pisali mornari, ratnici i trgovci koji su putovali svijetom ne zato što su željeli, nego zato što su morali. Funkcija takvog putopisa nije bila književna nego je naglasak stavljen na „obavijesnu, odnosno na komunikacijsku funkciju putopisa“ (Piskač, 2007, str. 169). Zajednička crta putopisa prije i poslije romantizma pa sve do današnjih dana jest njegova usmjerenost prema čitatelju. Putopisom se čitatelju pokušava dočarati neki drugi svijet koji mu je vidljiv jedino putem riječi putnika.

Duda uvodi pojam događajnog okvira putovanja te ga označava funkcijama odlazak – put – dolazak – put – povratak (Duda, 1998, str. 336). Između odlaska i povratka „odvija se jedan mogući život književnosti“ (Duda, 2012, str. 49) i rađaju se putopisi. Ponekad se u putopisima prva funkcija izostavlja, a slična je situacija i sa zadnje dvije funkcije. Ako govorimo o putu oko svijeta, funkcija dolazak pojavljuje se više puta. Zaustavljanja na putu Duda naziva proputovanjima pa ako prihvatimo tu terminologiju, mogli bismo subjektovo besciljno lutanje svijetom nazvati proputovanjem. Zadnja funkcija označava putnikov povratak zajednici. Njegov događaj u nekom drugom prostoru ostavlja trag i u njegovoj zajednici: „Putovanje kao pojedinačno iskustvo jest događaj i logično izaziva znatiželju članova zajednice koji su, posve uvjetno, statični u odnosu na dinamiku putnika koji kao sudionik u nepoznatom ili kreator događaja posjeduje višak znanja.“ (Duda, 2012, str. 48)

Prema Dudi (1998, str. 336), putnikovo kretanje događa se s nekom namjerom koju on zatim izvodi u svrhu postizanja cilja. Dakle, svaki puta kada se putnik odvaži na novo putovanje, on ima namjeru ili razlog s kojim kreće na to putovanje, npr. upoznavanje nepoznatog

dijela svijeta. Pravom putniku namjera može biti jednostavno njegova potreba za promjenom. Nakon definirane namjere (razloga) putnik kreće u svoju izvedbu. Izvedbom se smatra samo putovanje koje mu otvara put prema cilju. Na kraju mu ostaje ostvariti svrhu putovanja koja podrazumijeva dolazak na zacrtani cilj. Ponekad putniku cilj nije materijalan nego duhovan – on jednostavno želi pronaći samog sebe bez obzira na prostor u kojem se nalazi.

Putovanje subjektu omogućuje izravnu spoznaju novih kultura, jezika, ljudi, događaja i sl. Putopis pak, s druge strane, omogućuje objektu (čitatelju) neizravan uvid u putnikove spoznaje. S gledišta putnika putovanje pruža znanje o viđenom, ali i o onome prostoru u koji se vraćamo. S gledišta čitatelja putopis pruža samo znanje o neizravno viđenom. Duda slikovito prikazuje tvrdnju o novostečenom znanju o prostoru u koji se vraćamo na primjeru povratka Ane Karenjine u Peterburg: „Prva osoba koju vidi na kolodvoru jest njezin muž. Prvo što primijeti na njemu jesu klempave uši, nešto što prije putovanja (koje je omogućilo susret s Vronskim) nije uopće primjećivala.“ (Duda, 2012, str. 49).

Put, osim što omogućuje spoznaju o nepoznatom vanjskom, pruža čovjeku mogućnost otkrivanja novog u njemu samom. Pretočen u riječi, put postaje putopisom i mogućnosti otkrivanja novog prenosi na čitatelja. Putovanje oplemenjuje čovjeka promjenama. Otvara mu oči prema nepoznatom u poznatom što je Duda izvrsno iznio u primjeru Ane Karenjine. Promjene često nagnaju čovjeka da započne samog sebe preispitivati o svome vlastitom postojanju, a upravo putopis pruža traganje za novim kao

smisao istog. Čovjeka često susretnu pitanja na koja nema odgovor: *Koji je smisao mog postojanja?*, *Ima li moj život uopće smisao?* i slična egzistencijalna pitanja. Iako čovjek ne pronalazi uvijek odgovore na ta pitanja, njegov put mu služi kao terapija i kao mirenje sa samim sobom. Za vrijeme traženja odgovora na pitanje o smislu života po nepoznatim predjelima svijeta čovjek shvaća da je smisao njegova života jednostavno biti i postojati, a upravo o tome progovara putopis.

Danas se na putovanja gleda kao na hobi najbogatijeg sloja društva ili onih koji se tako predstavljaju. Nažalost, upravo takvi onda umisle da su vrsni poznavatelji svakog komadića kugle zemaljske, a zapravo žive i putuju u okvirima svoje sigurnosti; Amerika ili Europa, pet dana s punim pansionom ili polupansionom u hotelu smještenom blizu centra grada kojega posjećuju. Ovaj rad ne bavi se takvim tipom putovanja; ovdje nije riječ o turistima i o ljudima koji putovanja smatraju modernim načinom života. Ovdje je prvenstveno riječ o putnicima, o ljudima koji žive putovanja i izvan i unutar sebe samih. O ljudima kojima je jedina filozofija – filozofija kretanja. O ljudima koji nisu stvoreni da bi bili zatvoreni i u okvirima. O ljudima čiji je smisao života putovati.

Ljudske promjene kojima svjedočimo u putopisima mogu potaknuti na razmišljanje o vlastitom životu. Shvaćajući kako se negdje daleko odvija svijet kojega nismo dio, navest će nas na zaključak da nismo bitni u cjelokupnoj slici svijeta ili čak da je naše postojanje apsurdno. Preispitivat ćemo svoj život, odluke koje smo donijeli, zanimanje koje smo odabrali, pa čak i ljude koji nas okružuju. Sva ta pitanja potaknut

će nas da krenemo na put i saznamo odgovore – živimo li život koji nas čini sretnima i ispunjenima? Točnije – živimo li život koji ima smisao?

Postmoderni putnik

Klementina Batina u svom znanstvenom radu *Postmoderni putnik: prilog razumijevanju suvremene kulture putovanja* istražuje uzroke koji u ljudima bude potrebu za putovanjem. Na početku svog rada Batina (2012, str. 61) definira kulturu putovanja kao kulturu koja „obuhvaća različita disciplinarna područja u širokom rasponu od kulturne povijesti, geografije, historiografije i turizma preko sociologije, etnologije i antropologije do područja književnosti“. Kultura putovanja prenesena na papir književnosti kao rezultat daju putopise, ali Duda napominje kako modernistička kultura „putovanja, kad je književnost, točnije književni putopis posrijedi, ne stvara svaki putopisni tekst objavljen u omeđenom razdoblju, nego putopisna praksa koja dijeli dominantne modernističke značajke, nadovezuje se na njih, potvrđuje ih ili, štoviše, stvara kao prepoznatljive i distinktivne.“ (Duda, 2005, str. 103). Duda književnost smatra važnim i nezaobilaznim djelom kulture putovanja, a kulturu putovanja definira kao „područje koje okuplja povijest i analizu praksi putovanja i njima pripadnih socijalnih, ekonomskih i tekstualnih/diskurzivnih formi.“ (Duda, 2012, str. 19). Izraz kultura putovanja može se prema njemu obrazložiti na dva načina: „mogli bismo reći da kultura putovanja obuhvaća, sa stajališta putovanja kao integrirajuće prakse, sve procese koji upotpunjuju *kružni tok kulture*, i to u rasponu od proizvodnje, tekstova i njihovih formi [...].“

(Duda, 2005, str. 98). S druge strane, termin kultura putovanja može se objasniti i pomoću njemačkog izraza *Reisekultur* odnosno prijevod, preuzimanje i širenje tog termina (Duda, 2005, str. 98). Suvremenoj kulturi putovanja možemo se približiti čitanjem suvremenih putopisa. Izraz postmoderni ili suvremeni putnik označava pojedinca današnjeg društva. Batina iznosi, prema uzoru na Mikea Cranga, distinkciju između putnika i turista:

„Tipologija se stoga često proširuje likovima putnika istraživača i putnika litalice čije se putničko iskustvo, za razliku od turističkog iskustva masovnog ili individualnog turista, odlikuje bliškim i neposrednijim kontaktom s domicilnim stanovništvom i njegovom kulturom. Iskustvo traženja, istraživanja i besciljnog tumaranja putnika koji se 'zaokuplja nepoznatim' i 'susreće s različitošću' donosi nova, iako ne nužno i ugodna, iskustva.“ (prema Batina, 2012, str. 64).

Kada je riječ o motivima koji pokreću putnike na kretanje, oni su različiti. Batina zato u svom članku iznosi par izjava postmodernih putnika o razlozima njihova putovanja, i općenito, o tome zašto su izabrali baš život putnika kao način svog življenja. Jedna od izjava koju je prezentirala izjava je Hrvoja Šalkovića: „Nisam od onih koji pokušavaju shvatiti je li vlastito putovanje zapravo bijeg ili je to pokušaj da se otputuje u samoga sebe. Ja jednostavno – putujem. Natovarim naprtnjaču na leđa i udarim se kretati... tjeraj ravno, samo naprijed, bez zastajkivanja. Sve što mi treba je cesta pod nogama i torba koju teglim na ramenima. Tamo se nalazi baš sve. (H. Š., 39 god.)“ (prema Batina, 2012, str. 77). Upravo su Šalkovićeve putopisi korišteni u ovom znanstvenom radu kao predstavnici

„svojevrnsne paradigme takve vrste putnika.“ (Batina, 2012, str. 78). Prema autorici, neke od odlika postmodernog putnika su sljedeće: on je svjestan svog putovanja, u tom putovanju on ne želi bio dio cjeline nego želi sudjelovati, ono što on želi od svog putovanja je iskustvo, želja mu je biti u centru događanja, ali opet, s druge strane, on ne želi ništa što mu turistički usmjereno društvo nameće. Postmoderni putnik „ne planira, voli promjene i mogućnost izbora.“ (Batina, 2012, str. 78).

Kako bi što bolje objasnila razliku između turista i putnika, Batina prezentira Šalkoviće-ovu razliku iznesenu u njegovu prvom putopisu Pala karta. Putnici ne vole turiste, smatraju ih, prema Šalkovićevim riječima, lažnjacima. Turistu je u cilju kući donijeti što više suvenira, a na samom putovanju upoznati što više drugih turista. Putniku je pak namjera upoznati kulturu, a pričanje s drugim putnicima ili domaćinima smatra nužnim zlom za održavanje svojih socijalnih aktivnosti u pozitivnom rezultatu. Prema Šalkoviću, putnik je „čovjek koji putuje sam, živi da bi putovao i putuje da bi živio. [...] On zapravo nema zadanog puta.“ (prema Batina, 2012, str. 78). Duda je dihotomiju između putnika i turista pripisao sistemu diferencijacije „koji karakterizira povijesno vrijeme koje uobičajno nazivamo modernizmom.“ (Duda, 2005, str. 102).

Osim na Hrvoja Šalkovića, Batina se referira i na Roberta Koletića, hrvatskog putopisca i avanturista. Koletić navodi „kako turist ne osjeća mirise krajeva, on dolazi na odmor“ (prema Batina, 2012, str. 78) i time je potpuna suprotnost putniku. Na kraju autorica zaključuje kako je glavna razlika između turista i putnika to što prvi: „želi ‘uloviti’ što više materijalnih, vizualnih i simboličkih zapisa sa svojih putovanja i bora-

vaka u turističkom mjestu ili destinaciji dok putnik ima potrebu opisivanja svojega putničkog iskustva. Upravo je to opisivanje svojevrnsna kulturna proizvodnja tekstova i formi koje putem masovnih medija i drugih oblika komunikacije dolaze do čitatelja i omogućavaju cirkulaciju unutar kružnog toga kulture.“ (Batina, 2012, str. 80).

Mnogi su poznati hrvatski pisci, ne nužno definirani kao putopisci, svojim djelima krojili kulturu putovanja na području Hrvatske. Duda se u svom članku *Ostavljeno veslo na galiji nacije: književni modernizam i kultura putovanja* dotiče A. G. Matoša koji svojim djelom Ferije uvodi čitateljstvo u apologiju modernog putovanja: „Hrvati ne putuju, pa ne poznaju ni Hrvatsku, a onaj tko ne poznaje sebe ne može upoznati ni svijet. Stoga su Hrvati, tvrdi Matoš ‘jedan od najposljednjih naroda Evrope’ i zato ‘mladi Srbi i Bugari idu jatimice u središta evropske kulture, dok mi Hrvati, djeca Juga i Jadrana, susjedi, đaci i branioci klasične kulture, kulturno tavorimo i putujemo – čitajući tuđe putopise.“ (Duda, 2005, str. 105). I danas se u Hrvatskoj, nažalost, na putovanja ne pristaje lako, još uvijek putujemo sjedeći u svojoj fotelji.

Pala karta

Pala karta prvi je Šalkovićev putopis. Objavljen je prvi put 2003. godine u nakladi Nove stvarnosti, no tada je prošao dosta neopaženo. Devet godina kasnije dobiva svoje drugo izdanje u nakladničkoj kući *Ljevak*. Autor u njemu progovara o vlastitom iskustvu putovanja Amerikom. Na početku djela autor predstavlja tri kategorije ljudi koji putuju. Prvu skupinu naziva poslovnjaci i to su, kao što im i samo ime govori,

ljudi koji putuju zbog poslovnih obaveza. Druga skupina su turisti, „ljudi koji putuju iz užitka“ (Šalković, 2012, str. 8). Turisti mogu biti osobe starije životne dobi koje putuju na godišnji odmor, a onaj mlađi dio ove skupine autor naziva tegljačima naprtnjača. Trećoj skupini pripada autor, a tu skupinu naziva putnicima. Putnici putuju sami i nemaju određenu destinaciju. Sigurni su samo u to da žele nekuda stići. To je „čovjek koji može putovati na zapad ili istok. Mjesec ili desetljeće. Sasvim svejedno, sve dokle god osjeća da na svojem putovanju putuje sam sebi u susret.“ (Šalković, 2012, str. 11). Naravno, glavni lik ovog putopisa tipičan je putnik – važno mu je da se kreće i da se ne zadržava dugo na jednome mjestu. Putnik traži svoj smisao, traži sebe u svim tim neisplaniranima detaljima. On pušta život da ga vodi u svaki novi dan. Putnik će vrlo vjerojatno na pitanje o smislu života reći: ako život ima smisla, onda je smisao života neprekidno traženje samog sebe. Putnik smatra kako se smisao života može pronaći tek nakon što se ostavi apsolutno sve i krene u nepoznat smjeru.

Nikolina Mimić Dujmović (2008) napisala je u svom osvrtu na *Palu kartu* kako „Šalković putuje u nepoznatom smjeru, bez cilja, gdje ga goni samo želja da u jednom trenutku pruži ruku sam sebi i nađe odgovore na njemu, životna pitanja i sretan je na putovanju dok god putuje sam sebi u susret“. Autor nije puno razmišljao o tome kamo će ići, jednostavno je odlučio da će ga put odvesti u New Orleans, a volio bi završiti u Hollywoodu ili u New Yorku. Poput ostalih putnika, ni ovaj putnik nije u potpunosti siguran gdje bi želio završiti ili barem odmoriti do sljedećeg putovanja. Odlazak se opisuje vrlo kratko bez suviše dramatiziranja zato što je put-

nikov život u rodnom kraju privremeno stajalište između putovanja dok je kod turista situacija obratna.

Fabula putopisa zapliće se autorovim dolaskom u New Orleans u kojemu se protagonist sprijateljuje s dvoje ljudi: klaunom Gordonom i djevojkom Kylan koja je istinska pobornica filozofije kretanja i promjene. Smatra ih jedinom slobodom koju čovjek može pojmiti. Ona vjeruje kako ljudi ne biraju svoj put, nego im život svaki dan iznova dodjeljuje karte kojima odigramo najbolju moguću partiju. Prema takvoj filozofiji, naš je život determiniran u pogledu karata koje nam pruža svaki dan, ali mi imamo slobodu volje odlučiti kako ćemo odigrati karte svaki dan. Upravo ta odluka uzrok je naših budućih karata koje će nam život dodijeliti. Gordon je prikaz istinskog putnika koji je ostavio svoj posao, auto, obitelj i krenuo u svijet sam jer mu je svakodnevica stvarala osjećaj gušenja i zakopavanja. On smatra da se čovjek u trenutku svojih odluka nalazi pred semaforom na kojem u vrlo kratkom trenu, koji traje točno koliko i crveno na semaforu, treba odlučiti u kojem smjeru nastavlja svoj put. Svaki put nosi drukčiji život. Gordon navodi kako nikada nije bio spreman platiti cijenu, danak koji će ga usmjeriti u pravcu koji ima smisao (Šalković, 2012, str. 45). Gordonovo lutanje ispunjava njega kao osobu i u njemu pronalazi svoj mir i unutarnji smisao postojanja. On ne želi ništa od života, zadovoljan je svojim beskrajnim lutanjem po svijetu. Ne traži ništa i ne očekuje puno. Smisao njegova života je lutanje, traženje samog sebe u svim mogućim oblicima.

U putopisu je Gordon prikazan poput istinskog putnika – čovjeka koji smisao svog života pronalazi u trenutnom proputovanju svijetom.

Njegov je lik prikaz neovisnog putnika koji ostaje na pojedinim odredištima mjesecima pa se tako npr. Chicago pretvorio u njegovo prebivalište. On često mijenja svoja prebivališta što je ipak drukčije od onoga kako je putnik prezentiran u ovom putopisu; putnik putuje, a moderni nomad se često seli.

Jesmo li mi slobodni odlučiti u kojem smjeru ćemo skrenuti na semaforu ili je naš život u potpunosti determiniran i već je unaprijed zapisano koju ćemo odluku donijeti, odnosno koje karte će nam život podijeliti svako jutro? Općenito, imaju li ljudi slobodu volje ili nemaju? Danas možemo znati kakva će vremenska prognoza biti sutra, ali što ćemo mi raditi po tom vremenu – na nama je. Naše postojanje je determinirano, ali mi imamo mogućnost odlučivati kako ćemo iskoristiti to što je unaprijed određeno. Mogućnost odabira je zapravo unaprijed determinirani izbor između dviju opcija. Dakle, postoji sloboda volje pomoću koje možemo odlučiti koju ćemo opciju izabrati. Takvo stajalište naziva se kompatibilizam.

Predstavlja li kompatibilizam problem u otkrivanju smisla života i može li kompatibilizam biti prepreka u putnikovu otkrivanju njega samoga? Odgovor na pitanje o smislu života putnik pronalazi neovisno o tome ima li on slobodu volje ili ne jer ako je i nema, njemu će prividnost izbora biti dovoljan mamac za lutanje. Većina putnika smatra kako imaju potpunu slobodu volje i kretanja, ali zapravo je svaka njihova odluka posljedica nekih prijašnjih radnji i prirodnih zakona. Iz toga proizlazi kako su želja za putovanjem i otkrivanjem novoga samo posljedica spomenutog. Smisao života može se otkriti i uz determinizam i uz kompatibilizam jer

smisao je unaprijed određen, a putnik je osoba koja taj smisao traži unutar sebe samoga kada kroči kroz nepoznate predjele svijeta.

Radnja putopisa nastavlja se u Chicagu iz kojeg slijedi putovanje po Americi. Tijekom tog putovanja pisac napokon susreće još jednu potvrdu kako je smisao njegova života putovanje:

„Ali znao sam da, ako postoji sreća [...] u kojoj se čovjek može osjećati laganim poput daška vjetra, slobodnim poput ptice koja leti preko ovog gorja, poput putnika čije putovanje traje vječno, onda sam ja tada, na vrhu tog stjenjaka gorja Rocky Mountainsa uhvatio tu jednu mršavu sekundu... [...] ako je moj cilj bio sastati se negdje, u nekom određenom trenu, sam sa sobom, onda sam baš tu, na vrhu ove planine sam sebi pružio ruku.“ (Šalković, 2012, str. 122).

Nakon dugog boravka u Coloradu, gdje se događa i romantični dio ovog putopisa (u putopisu ljubav je označena metaforom jednoroga), putnik se preko New Yorka i Amsterdama vraća u Zagreb. Nastavlja svoj život računajući vrijeme od onog dana kada je sletio na Pleso. Često se sjeti svog putovanja po Americi, cesta i gradova koja je posjetio i ljudi koje je sreo: „...neki su od njih putnici, ljudi s jednom dimenzijom previše, ljudi koje ću pamtiti do svojeg posljednjeg daha. Često mislim na njih i pitam se gdje su sada... Razmišljao sam kamo putuju svi ti ljudi. Što ih tako snažno tjera na lutanje cestama ovog divnog planeta?... Ipak, mislim da putuju s nadom da će na kraju susresti sami sebe i konačno si pružiti ruku...“ (Šalković, 2012, str. 162).

Što to točno tjera putnike na put? Kojim se oni ciljem i željama vode? Za svakog putnika drukčiji je odgovor na to pitanje. Prestaju li putnici ikada putovati? Imaju li oni mogućnost ve-

zivanja uopće ili su sva njihova vezivanja samo privremena? Izgleda da su privremena, a rijetko kada to privremeno postane vječno. I tko je na kraju bio u pravu, Gordon ili Kylan? Čini se da nikada nećemo saznati odgovor na to pitanje. Ono što možemo sa sigurnošću reći i zaključiti jest da putnik nije sretan na jednome mjestu, njegov život počinje gubiti smisao kada se putnik predugo zadrži na jednome mjestu. A to predugo određuje putnik. Ponekad je putniku predugo i pet minuta, a ponekad mu se godinu dana čini kratkim vremenskim periodom. Naš putnik živi u Zagrebu, u gradu koji je udaljen dva sata od Venecije. Od Venecije u koju nije nikada stigao jer mu je bilo glupo ići sam. On se i dalje budi u šest ujutro, ali ponekad ode u kafeteriju pa tamo sjedi sam za stolom i promatra svijet. Pa kada ga znanci pitaju što radi sam, on odgovara kako čeka nekoga „i hvala dragom Bogu da me ne pitaju koga to čekam, jer stvarno ne znam što bih im tada odgovorio.“ (Šalković, 2012, str. 166). Iako, duboko u sebi, vjerojatno je čekao svog jednoroga.

Pala karta je, bez obzira na to što je prvi autorov putopis, njegov najkvalitetniji putopis jer pruža detaljan opis gradova u kojima boravi i ljudi koje susreće. Razmišljanja drugih likova dobro su prenesena na papir, ne gubi se smisao rečenog na putu do čitatelja. Motiv jednoroga u putopisu služi čitatelju kao podsjetnik da ljubav nikad ne igra na sigurno i kako ju je moguće pronaći u svakom kutku ovog svijeta. Samo trebamo pustiti da padne karta ili da se upali crveno svjetlo na semaforu. Tada će naš život dobiti smisao jer ćemo u našoj torbi uspomena smjestiti i sreću koju smo pronašli zahvaljujući jednorozima koji nas okružuju.

Nulti meridijan

Nulti meridijan izdan je 2011. godine u Nakladi *Ljevak*. Kao što se može pretpostaviti, radi se o autobiografskom putu oko svijeta. Putopis je podijeljen na tri dijela. Ovaj putopis pršti avanturama i pomalo besciljnim lutanjem svijetom. Za ovaj roman Šalković navodi kako je on vrhunac u više smislova:

„Prvo u smislu putovanja jer mislim da više nikad neću imati vremena i energije odvaliti put oko svijeta u 97 dana. U tom smislu zalogaj je velik i roman je neka kruna svega toga. Ne mogu reći da ću sad prestati putovati, ali sumnjam da ću ikad više uspjeti napraviti nešto ovako veliko. Što se tiče nekog književnog dijela isto je, za sada, vrhunac mog rada... Nitko u Hrvatskoj nije digao ljestvicu baš tako visoko da je genijalac, svi smo mi korektni pisci, netko manje, netko više, ali mislim da i dalje napredujem i da sam s ovim romanom dosta napredovao.“ (prema Mladen, 2011).

Ovaj je roman, za razliku od prethodnog, jednim svojim dijelom nastao usput, na samom putovanju. Šalković u njemu promovira putopisni gonzo način pisanja (prema Hunter S. Thompsonu) kojeg karakterizira brz način putovanja, bez plana i programa. Davor Šišović (2011) u svom ogledu na roman navodi kako je Šalković ipak „preosjećajan da bi doista bio ‘gonzo’, a i putovanje, koje se na kraju zaokružilo na 97 dana, ispalo je previše isplanirano i organizirano zbog čega se izgubila najavljenja atmosfera neočekivanosti i iznenađenja.“ Kao protukarakteristike gonzo putovanja koje se pojavljuju u ovom romanu, Šišović (2011) navodi par: modernistički prikaz putovanja, potpuno

izostavljanje pojedinih kontinenata i ustrajnost na posjetu što više zemalja u što manje vremena. Opisi u romanu su, prema Šišoviću (2011), „tipično šalkovićevski: niz zanimljivih likova s kojima se putovanje privremeno ukršta, niz zanimljivih mjesta, niz zanimljivih doživljaja, pa i takvih nakon kojih sjećanje blijedi u magli mamurluka.“ Pri kraju romana protagonistu se u misli zavlači Zagreb i dragi ljudi u njemu. Šišović to naziva nostalgijom. Zaključuje kako se između redaka zadnjih poglavlja iščitava junakov monolog o tome isplati li se zbog putovanja i obilaska svijeta ostaviti sve drugo te zaključuje kako je „osjećajni ‘gonzo’ putnik“ (Šišović, 2011) više na strani negativnog odgovora na postavljeno pitanje, ali sam sebi brani izricanje istoga naglas. Suma summarum, Šišović (2011) će prije pristati na definiciju ovog djela kao romana, a ne kao putopisa. Dakle, prema ovome mišljenju – putovanja ne bi mogla biti smisao života jer smo na kraju svi od krvi i mesa, i patimo za prošlim vremenima; za domom ili dragim ljudima. Smatram da nostalgija ili prisjećanje nisu dovoljno dobar razlog kako bismo odbacili mogućnost da zbilja, neki od nas, smisao svog života pronalaze u putovanjima.

Ivica Milarić (2012) je u svom osvrtu na *Nulti meridijan* glavni lik okarakterizirao kao osobu spremnu i otvorenu na sve avanture koje mu putovanje donosi, kao osobu koja ne mari za svoje zdravlje jer jedino do čega mu je stalo jesu nova iskustva i osjećaj slobode koji svakim korakom sve više raste u njemu. Ono što Milarić zamjera ovom romanu jest pokušaj da se spontanošću i slobodom prekriju financijski troškovi ovakvog poduhvata koji onda i smanjuju istinsku vrijednost puta oko svijeta. Najveći dio Milarićeve kritike fokusira se na

svrstavanje Hunter S. Thompsona kao vjernog inventara romana; zamjera Šalkoviću konstantu usporedbu s njim. Napominje kako je to pomalo tužno jer nalikuje ostarjelom biznismenu koji kupi kabriolet, strpa pored sebe isto tako kupljenu ljepoticu i onda zamišlja da je James Dean. Kao ključnu razliku između Šalkovića i Thompsona Milarić (2012) navodi njihove ličnosti i stav – Šalković „konstantno pokušava da ubedi čitaoca da je on zapravo jako kul lik, ali da mu do toga nije ni malo stalo dok Hunter S. Thompson nikada nije pokušavao da bude kul. Jednostavno je bio, pre svega zato što je bio lud, i to ne mislim u pozitivnom smislu.“ Prema mom mišljenju, Šalkovića i Thompsona uopće ne bi trebalo uspoređivati jer to bi bilo kao da uspoređujemo lagani ljetni povjetarac s uraganom. U *Nultom meridijanu*, pri kraju romana, možemo pronaći par fotografiranih uspomena na put oko svijeta, ne mogu se oteći dojmu kako na nekim fotografijama Šalković podosta nalikuje na Johnny Deepa u ulozi Raoula Dukea u filmu nastalom prema romanu Hunter S. Thompsona *Strah i prezir u Las Vegasu*. Tu se ne radi o slučajnosti, pa sva naklapanja o slobodi i slučajnosti nekako padaju u vodu.

Već na početku ovog djela saznajemo kakve je naravi glavni lik – osoba spremna u bilo kojem trenu svoga života spakirati stvari i krenuti u bilo kojem smjeru. Autor u ovom romanu koristi i svoju poznatu, pomalo već izlizanu floskulu: pravi se da ovo nisi vidio, ali ne možemo mu to uzeti za zlo s obzirom na to kome je upućena. Naziv ‘putnik’, koji si je autor dodijelio u putopisu Pala karta, sada u romanu *Nulti meridijan* evaluira u naziv ‘putnik namjernik’.

Fabula romana započinje u Moskvi koju karakterizira kao „grandioznu, otmjenu, hlad-

nu i moćnu.“ (Šalković, 2011b, str. 20). Ista ona hladna Moskva u koju se uputio i Krleža 20-ih godina 20. st. pa si postavio zadatak uspostaviti i predstaviti modernističkog putnika: „Ja kad putujem, pre svega ne polazim mnogo crkve, a u muzeje idem vrlo retko. Moram da naglasim da više volim demonstracije, ulične strke, štrajkove, [...]“ (prema Duda, 2005, str. 108). Odjednom pridjev Šalkovićev, koji vežemo uz putopise i glavne likove u tim istim putopisima, gubi svoj smisao i značenje. Štoviše, čini se pomalo i pogrdno prema velikanu hrvatske književnosti kada opisane putnike pripisujemo nekome drugome, npr. Šalkoviću.

Nakon grada totalne suprotnosti, grada bogatih i grada siromašnih pisac kreće na put u Mongoliju, a nakon toga željeznicom prema Sibiru. Putujući vlakom i slušajući Bob Dylana, autor doživljava svoj unutarnji mir:

„Ne mogu objasniti zašto se to događa jedino i isključivo na putovanjima. Stanje potpunog spokoja, stanje u kojem mi se čini kako bih bez problema mogao naslikati Mona Lisu, samo da mi netko doda kist i platno. Ne mogu objasniti zašto se to dogodi, i zašto mi se čini kao da dobri stari Dylan pjeva baš za mene, kao da mi šapće na uho, u tom drndajućem kupeu, usred mračne mongolske noći.“ (Šalković, 2011b, str. 33).

Taj mir posljedica je par mentalnih stanja poput zadovoljstva, sreće i radosti. Mir postižemo kada osjetimo miris koji nam pruža ispunjen život, život čiji je smisao upravo otkriven. Zbog tog mira tvrdim da je smisao života upravo put, putovanje na kojem otkrivamo sami sebe i svoj mir zakopan duboko unutar nas samih. Možda netko može pronaći tako nešto i na zagrebačkoj obali rijeke Save, ali istinski mir nastanjuje naše tijelo tek onda kada smo sve svoje

ostavili iza sebe i krenuli na put. Tada, u trenutku mira, shvaćamo kako imamo sve na svijetu što nam je potrebno kako bismo naš život okrunili smislom.

Putnik se kreće u smjeru istoka pa nakon Sibira obilazi velike gradove poput Pekinga i Seula. Nakon Japana vraća se nazad u Kinu, točnije Šangaj – „New York na stereoidima.“ (Šalković, 2011b, str. 75). Na listi odredišta pojavljuju se Filipini pa zatim Malezija. Prilikom razgledavanja najvećeg malezijskog grada putnik slučajno nabasa na starca koji je pjevao *Soldier of Fortune* i opet, po tko zna koji put na ovom putovanju, doživljava svoj mir:

„Ponovno smo pronašao mir. Tijelo je ostalo tamo, ukopano u pločnik, a ja sam odletio negdje gore visoko, tamo iznad Petronas Towersa. Činilo mi se kao da čitavu vječnost lebdim iznad grada, a onaj putopisac je i dalje stajao tamo na pločniku, kao napušten narod bez vođe, čekajući da mu se ljudi sanjar konačno vrati u cipele.“ (Šalković, 2011b, str. 96).

Za putnika (namjernika) ne bi se mir trebao pojavljivati kao nusproizvod pjesme ili filma, putnik (namjernik) trebao bi mir nositi u sebi neprekidno, trebao bi s mirom zaspati i s mirom se probuditi. Jedno od otkrića koje vodi do odgovora na pitanje o smislu života jest upravo otkriće vlastitog mira. Nakon što otkrijemo što nam donosi unutarnji mir, približili smo se i odgovoru na pitanje o smislu života. No onog trenutka kada otkrijemo svoj unutarnji mir, mi ga više ne nalazimo. Mir nije stanje koje blijedi i koje je prekidno. Čovjek traži svoj mir, ali jednom kada ga nađe, on ga ne traži opet, nego samo radi na njegovom očuvanju.

Putovanje se brže-bolje nastavlja na poluotok zvan Singapur otkud putnik već leti dalje.

Razumjeli ili ne gonzo-življenje, zbilja se čini kako je u ovom djelu smisao bio posjetiti što više zemalja (ili još bolje, prikupiti što više zemalja) u što kraćem roku, a ne putovati i uživati istinski u tom putovanju. Ovakvo zapažanje iznio je i Davor Šišović (2011) u svom osvrtu na roman: „Pripovjedač je pomalo opterećen imperativnim uključivanjem u plan puta zemalja koje još nije posjetio.“ Čini se kako je Šalkoviću bilo najbitnije stići brojku sto i da je to bio jedan od razloga, ako ne i najsnažniji, njegova putovanja oko svijeta. Putovanja koja za svoj cilj imaju bilo kakvu brojku nisu iskrena putovanja, ili u jeziku Hrvoja Šalkovića, nisu putovanja putnika. Možda zbog toga naziv putnik namjernik – putnik koji ima namjeru. Ali pravi putnik nema namjeru, pravi putnik jednostavno putuje.

Dolaskom u Jakartu autor nam se opisuje, a u tom opisu možemo opet razaznati izgled Raoula Dukea u filmu *Strah i prezir u Las Vegasu*: „Kreatura u havajskoj košulji s luđačkim naočalama-sajgonkama na nosu.“ (Šalković, 2011b, str. 101). Nakon Jakarte brzinski nastavlja svoj put na Bali. Pri opisivanju Balijsa autor navodi kako je Kuta najveći grad na otoku, i tu mu se potkrada jedna pogreška. Naime, najveći i glavni grad na otoku Balijsu je Denpasar. Vrlo je lako moguće da ovo nije prva geografska pogreška u putopisu, što jako narušava vrijednost samog djela.

Odlaskom iz Azije u Južnu Ameriku počinje drugi dio putopisa. Tek u tom dijelu teksta saznaje se kako je ovaj put oko svijeta isplaniran unaprijed jer pisac progovara o svojoj avanturi zvanoj skupljanje viza za sve zemlje u kojima još nije bio.

Jedno od bitnih odredišta je Las Vegas u koji se putnik zaputio kako bi si na najbolji mogući način dočarao život Hunter S. Thompsona. Nakon nekoliko dana put ga vodi u New York. Objasnjavajući svoja putovanja u New York do sada, saznajemo kako je autorov prvi dolazak u taj veliki grad bio baš onaj koji je opisan u putopisu *Pala karta*, što povezuje ova dva putopisa.

Za vrijeme krstarenja Karibima junak napokon kroči na tlo zemlje koja zaokružuje broj posjećenih zemalja na sto. Nakon Američkih Djevičanskih otoka, pa Britanskih, pa otoka Antigua i Sv. Lucije uslijedilo je iskrcavanje na Barbados, na jubilarnu stotu državu: „To je to. Dvanaest godina putovanja. Krugovi se ipak, na kraju, nekako povežu. [...] Preskočio sam kameni lukobran, i zavukao se gdje me nitko ne može vidjeti. Čučnuo sam na zemlju i onda se raspao u tisuću komada.“ (Šalković, 2011b, str. 225). Ubrzo se put oko svijeta završava, a pisac je ostvario ono što je i naumio – zaokružio je svoje putovanje na brojku sto.

Na koricama putopisa nalaze se pohvale i pozitivne kritike izrečene od istih onih ljudi koje Šalković hvali u svojem putopisu - Roberta Pauletića, Stipe Božića i Krešimira Raguzića. To bi se moglo ocijeniti kao jako dobar marketinški potez koji djeluje na obostrano zadovoljstvo. S druge strane, sasvim je svejedno tko koga prodaje s obzirom na to da je 2011. Šalković već bio izgrađen pisac i poznata ličnost.

Zaključak

Oba Šalkovićeva djela površinski dodiruju putopis kao književnu vrstu, ali u potpunosti mogu biti dijelom kulture putovanja i popu-

larni vodič za putnike (namjernike). Pišćev cilj bio je napisati putopise koji će imati, uz svoju književnu vrijednost, vrijednost i izvan polica knjižare – ljudi će ih ponijeti sa sobom na putovanja kako bi se pomoću njih orijentirali prema onome bitnome u gradu ili državi u kojoj se nalaze. Dakle, nešto poput turističkih vodiča u tiskanom obliku.

Velika je razlika u obliku i sastavljanju rečenica u prvom i drugom putopisu što se može primijetiti pri samoj interpretaciji romana. U *Nultom meridijanu* veći je udio žargonizma i vulgarizma nego u prvom putopisu. Vidi se kako je autor nakon što je osvojio 2006. godine nagradu za najbolji neobjavljeni roman godine postao jezično „bahat“ pa je skratio rečenice i ubacio poštapalice u *Nultom meridijanu*. Kvaliteta jezika je znatno pala u potonjem.

Zajednička crta putopisa jest odnos protagonista prema ostalim putnicima koje on susreće na svojim putovanjima. On navodi na početku i jednog i drugog putopisa kako izbjegava komunikaciju s ostalim putnicima jer se razgovor uvijek svode na ista pitanja o tome odakle dolaziš, kamo putuješ i zašto putuješ. Pomalo je to kontradiktorno jer „nedodirljivi“ i samozatajni putnik se u oba putopisa sprijateljuje jako brzo i s jako puno ljudi. Na skoro svakom svom odredištu on upoznaje ljude s kojima provodi svoje vrijeme. Tako npr. u *Nultom meridijanu* na kratkom izletu u Nacionalni park *Terelj* upoznaje dvoje mladih ljudi, Alexa i Africu, s kojima provodi vrijeme razgledavajući park, ali nakon toga oni se više ne spominju. Nije to jedini primjer, ima ih u oba putopisa puno. Pojavljuju se likovi s kojima se on druži jedno popodne ili jedan dan. Sprijateljuje se na licu mjesta i od-

lučuje kako će s njima provesti ostatak dana. Na kraju ispada kako on pristaje na razgovore s ostalim putnicima ili turistima iako prvotno navodi kako nije jedan od takvih putnika. On vrlo brzo te kratke razgovore obilježava kao začetak prijateljstva koje traje par dana ili par tjedana, a nakon promjene destinacije ta prijateljstva zauvijek završavaju.

Šalković je u jednom svom tekstu konstatirao razliku između putovanja i boravka na sljedeći način: „Ljudi najčešće ne putuju. Ljudi nekamo odlete, a onda tamo borave. Razvlače se po kaučima hostelskih dnevnih boravaka, spavaju deset sati na dan, opale tisuće bezveznih fotografija, i na kraju odlete kući.“ (Šalković, 2011b, str. 118). Ne mogu se oteti dojmu kako ta konstatacija upravo podsjeća na autorovo odsjedanje u New Orleansu u putopisu *Pala karta*. Njegov boravak nije trajao par dana, a ni par tjedana nego par mjeseci. Glavna preokupacija bilo mu je razvlačenje po kauču i stvaranje prijateljstava.

Jedna od razlika između *Pale karte* i *Nultog meridijana* je ta što je prvi nastao nakon putovanja, a drugi roman nastajao je jednim dijelom i za vrijeme putovanja. Također, *Nulti meridijan* živi na granici između putopisa i romana dok je *Pala karta* prema svojim karakteristikama putopis. U prvom putopisu Šalković navodi kako se na putovanja gleda kao na potrošački hir, a čini mi se da je put oko svijeta u devedeset sedam dana upravo to - vrsta hobija za ljude s dubljim džepom. Ispada kako je sve ono što je napisao u *Paloj karti* i okarakterizirao kao turistički poduhvat izvršio u *Nultom meridijanu*. Protagonist par godina poslije *Pale karte* ima druge ciljeve, ciljeve koji ne pripadaju baš u opis putnika. Za

vrijeme svoga prvog putovanja ne zamara se brojem zemalja koje je posjetio ili brojem dana koje je proveo u pojedinom gradu ili državi.

Zbog osjećaja nepripadnosti koji se ponekad nastani u nama, svi se na trenutak poželimo maknuti od ubrzane današnjice. Krenuvši od tih par minuta, čovjek završava na drugom kraju svijeta. Ponekad je to dovoljno, ponekad čovjek ode, napuni svoje baterije i spremno se vrati u svakidašnjicu. A ponekad taj čovjek postane putnik koji kao jedini smisao svog života vidi kretanje. Postaje čovjek čiji je zadatak sreću pronalaziti u najzabačenijim dijelovima svijeta. U prvom scenariju putovanja djeluju kao relaksacija, a u drugom su putovanja smisao života.

Hrvoje Šalković u svojim putopisima pokazao je kako putovanja mogu našem životu dati smisao. Isto tako, mogu nas prevariti i od nas stvoriti putnike koji vječno tragaju za novim. *Pala karta* Šalkovićev je prvijenac u putopisima. Od dva putopisa interpretirana u ovom radu smatram kako je *Pala karta* putopis u pravom smislu te riječi. Fokusira se na opise gradova, ljudi i kulture. Putopis *Nulti meridijan* vanjski svijet opisuje šturo i kratko, a u središte pozornosti stavljen je autor i njegova promišljanja. *Pala karta* djeluje kao iskrenije i poučnije djelo od *Nultog meridijana*. Uz to, *Nulti meridijan* jednostavno je „mlak“ i ne pokazuje putnika u pravom svjetlu i obliku, nego se taj putnik poput kameleona pretvorio u turista kojem je jedini cilj bio preslikati riječ i djelo Huntera S. Thompsona u balkansku inačicu, što mu je poprilično dobro pošlo za rukom. Rezultat svega navedenog jest sloboda koja je u *Nultom meridijanu* kupljena.

Šalkovićevi putopisi su ono što bismo mogli nazvati laganim štivom za plažu. Njihova uloga

da prenesu čitatelju život putnika ispunjena je kvalitetno i u potpunosti. Smatram kako je Šalković na papir prenio život putnika i kako je u svojim putopisima dokazao da je nekim ljudima smisao života putovanje. Ono što je Dean Duda napisao 2005. godine za Smolletta, Seumea ili Mažuranića, bilo bi prikladno reći sada i za Šalkovića – on u svojim putopisima nudi „više materijala za analitički pluralizam u području kulture putovanja, možda zauzimaju i važno mjesto u povijesti žanra, ali u njihovim se tekstovima [...] ne mijenja ritam književne povijesti.“ Šalković nije pisac koji u promatranom trenutku mijenja i unosi nešto novo u povijest hrvatske književnosti, ali definitivno pomaže pri izgradnji i postavljanju temelja za neke druge pisce i druga djela koja će vrlo sporim tempom, u utkani i strogi književni pravac, unijeti neke promjene.

Literatura

1. Batina, K. (2012.) „Postmoderni putnik: prilog razumijevanju suvremene kulture putovanja“, *Studio ethnologica Croatica*, vo. 24, (1): 61-85, http://hrcak.srce.hr/index.php?s-how=clanak&id_clanak_jezik=138336 (posjećeno 17. prosinca 2016.)

2. Duda, D. (1998.) „Žanrovi hrvatskoga romantičarskog putopisa“, *Hvar City Theatre Days*, vo. 24, (1): 326-344, <http://hrcak.srce.hr/103569> (posjećeno 18. travnja 2017.)

3. Duda, D. (2005.) „Ostavljeno veslo na galiji nacije: književni modernizam i kultura putovanja“, *Časopis za književnost i kulturu*, i

društvena pitanja, vo. 73, (19): 97-117

4. Duda, D. (2012.) *Kultura putovanja*, Zagreb: Naklada Ljevak

5. Milarić, I. (2012.) *Hrvoje Šalković – Nulti meridijan*, 14. veljače 2012., <http://ivicamilaric.blog.rs/blog/ivicamilaric/generalna/2012/02/14/hrvoje-salkovic-nulti-meridijan> (posjećeno 10. siječnja 2017.)

6. Mimić Dujmović, N. (2008.) *Osvrt na knjigu „Pala karta“*, 8. prosinca 2008., <http://www.zadar.rtl.hr/kultura/2549439/osvrt-na-knjigu-pala-karta/> (posjećeno 16. studenog 2016.)

7. Mladen, V. (2011.) „Mislim da više nikad neću imati vremena i energije odvaliti put oko svijeta u 97 dana“, *Zadarski list*, 17. svibnja 2011., <http://www.zadarskilist.hr/clanci/17052011/>

mislim-da-vise-nikad-necu-imati-vremena-i-energije-odvaliti-put-oko-svijeta-u-97-dana (posjećeno 21. siječnja 2017.)

8. Piskač, D. (2007.) „Struktura vremena i prostora u Šegedinovim Staromodnim zapisima iz Brugesa“, *Riječ*, vo. 13, (3): 165-184

9. Solar, M. (1982) *Teorija književnosti*, 7. izdanje, Zagreb: Školska knjiga

10. Šalković, H. (2011.b) *Nulti meridijan*, Zagreb: Naklada Ljevak

11. Šalković, H. (2012.) *Pala karta*, Zagreb: Naklada Ljevak

12. Šišović, D. (2011.) *Osjećajni „gonzo“*, 30. prosinca 2011., <http://blog.dnevnik.hr/knjigazaplazu/2011/12/1629754340/osjecajni-gonzo.html> (posjećeno 2. siječnja 2017.)

Summary

Travel as an answer to the question of the meaning of life in travelogues written by Hrvoje Šalković

Travel is one of the possible answers to the question about the meaning of life, and if not, then it could point to such an answer. The article will examine the effect of travelling on one's life and the constant search for newness on travels. The connection between travels, travelogues and the meaning of life will be observed through two travelogues written by Hrvoje Šalković: "Pala karta" and "Nulti meridijan". The first part of the article presents the theory of travelogues, while the second part interprets and compares the two travelogues.

Keywords: *travel, travelogue, traveller, the meaning of life, Dropped map, Zero Meridian, Hrvoje Šalković*